

3. ÜNİTE

İSLAM VE HUKUK

İslam Hukuku ve Mahiyeti

Hukuk, Arapça bir kelime olup hak kelimesinin çoğuludur ve “haklar” anlamına gelir. Hak; yasaların kişilere tanıdığı yetkileri, ayrıcalıkları ve faydaları ifade eder.¹ Hukuk ise kişilerin haklarını, görev ve sorumluluklarını belirleyen; onların birbirleriyle, çevreyle, eşyayla ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar sistemidir.²

Hukuk, kanun koyan ve yaptırım gücü olan bir sistemdir. Toplumsal bir gereklilik olan hukuk, kişisel haklarla toplumun genel yararını gözeterek kişiyle toplum arasındaki dengeyi ve düzeni sağlamayı amaçlar. İnsanın temel hak ve hürriyetleri, devletlerin yapısı ve işleyişi, aile, ticaret ve ceza hukuku gibi pek çok başlık altında belirlenen hukuk kuralları; toplumsal düzenin kurulması ve devamının sağlanması açısından büyük öneme sahiptir.

İslam Hukuku

İslam hukuku denince İslam dininin ortaya koyduğu hukuk sistemi anlaşılır. İslam hukuku Müslümanların karşılıklı hak, görev ve sorumluluklarını belirler; onların bireysel, sosyal, ekonomik ve siyasi hayatlarına düzen verir.

İslam hukukunun gayesi adaleti tesis etmek, bireylerin ve toplumun hukuki ihtiyaçlarını karşılamak, anlaşmazlıkları çözmek, hak sahiplerine haklarını vermek, haksızlıkları gidermek, zulmü engellemek, dengeli ve huzurlu bir toplumsal yapı inşa etmektir.

İslam hukuku ilahi vahye dayanır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) sünneti, İslam hukukunun temel kaynaklarıdır. Bütün hukuksal yapı bu iki kaynağın belirlediği ilkeler çerçevesinde şekillenir. Yüce Allah'ın rızasına ve koyduğu hükümlere ters düşmemek kaydıyla insanların örf, âdet, gelenek ve görenekleri de İslam hukuku içinde kendilerine yer bulabilir.

Yüce Allah hikmet sahibidir. Belirlediği hakların, koyduğu hükümlerin her birinin belli bir amacı, bireysel ve toplumsal pek çok faydası vardır. Bu sebeple Müslümanlar, İslam hukukunun belirlediği çerçevede bir hayat sürer ve Allah'ın (cc) rızasını kazanmaya çalışırlar.

İslam hukuku İslam dininin iman, ibadet ve ahlak anlayışları üzerine inşa edilir. İslam hukuku, İslam ahlakının ortaya koyduğu yüksek ahlaki yapıyla birlikte Müslümanların tüm hayatını şekillendirir.

İslam hukuku dinamik bir yapıya sahiptir. Ortaya çıkan yeni soru ve sorunlar karşısında çözümler üretebilecek yeterliliktedir. İslam âlimleri tarih boyunca ortaya çıkan hukuki ihtiyaçlara Kur'an ve sünnete bağlı kalarak yeni çözümler üretmişlerdir.

Sözlükte “gerçek, doğru ve hakikat” gibi anlamlara da gelen hak kelimesi aynı zamanda Yüce Allah'ın isimlerindedir. el-Hakk ismi “varlığı asla değişmeyen mutlak ve tek hakikat” gibi anlamlara gelir.

Fetva: Fıkhi ve hukuki konularda ortaya çıkan yeni meseleler karşısında fıkıh âlimlerinin sorulan sorulara verdikleri cevaplar ve ürettikleri çözümlerdir.

(bk. Sürmeli vd., 2009, 94-95)

İçtihat: Kur'an-ı Kerim ve hadislerden delil ve hüküm çıkarılabilecek seviyedeki İslam fıkıh bilginlerinin, hakkında bir emir veya yasak olmayan konularda Kur'an-ı Kerim ve sünnetten yeni hükümler çıkarmalarıdır.

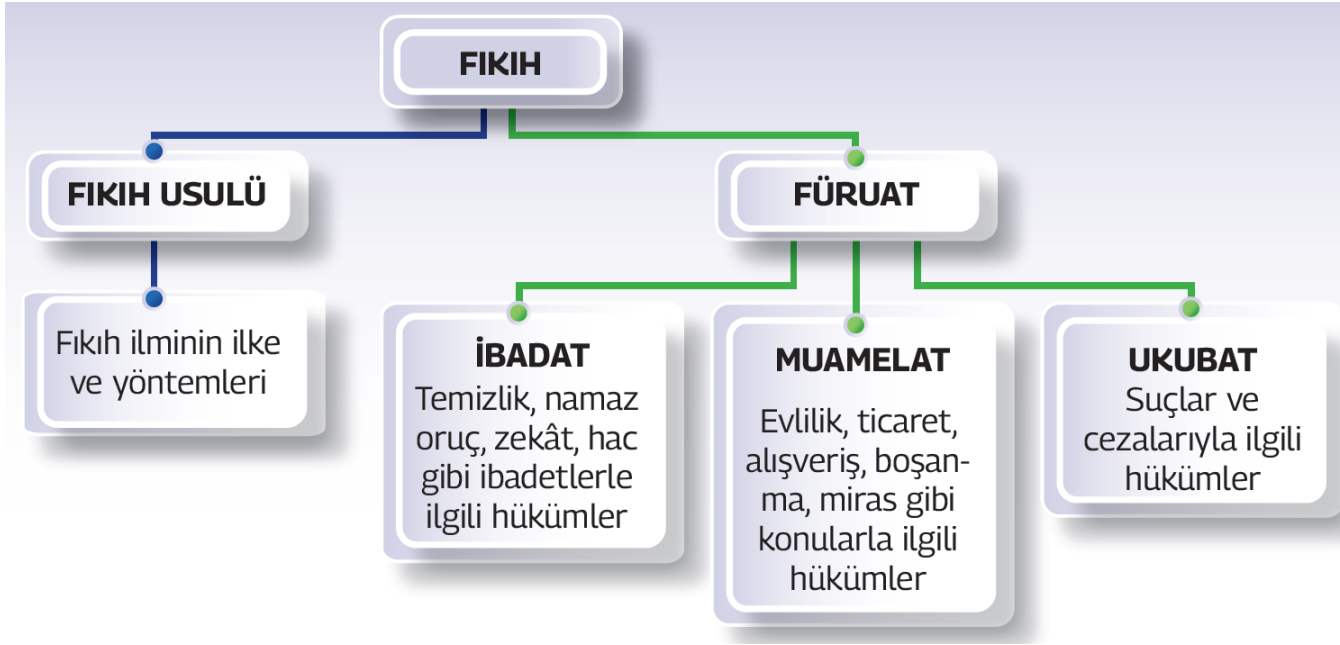

İslam Hukuku ve Mahiyeti

İslam Hukuku ve Fıkıh İlimi

İslam hukuku fıkıh ilmiyle yakından ilgilidir. **Fıkıh**; sözlükte “bilmek, doğru anlayış ve derin kavrayış” gibi anlamlara gelir. Fıkıh ilmi ise dinî hükümlerin delil ve kaynaklarıyla bilinmesi, anlaşılması, açıklanması ve ortaya çıkan yeni meselelere çözümler üretilmesi gibi amaçları olan İslami bir ilimdir.³ Fıkıh ilmi başta Yüce Allah ile olan ilişkisi olmak üzere bir Müslümanın bireysel, toplumsal, siyasi ve ekonomik tüm hayatını düzenler. Fıkıh ilminde uzmanlaşmış, derin bilgi ve kavrayış sahibi âlimlere fakih denir.⁴

Fıkıh ilminin yöntem ve esaslarına **fıkıh usulü** denir.⁵ Fıkıh âlimleri, bu usule bağlı kalarak İslam dininin fıkhi ve hukuki hükümlerini açıklar ve gerektiğinde yeni hükümler ortaya koyarlar. Fıkıhın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünneti olmakla birlikte bunlara ek olarak akıl yürütme ve kıyas gibi metotlar da kullanılır. Fıkıh ilminin fûruat adı verilen yönü ise gündelik hayata dair somut uygulamaları ve bunların hükümlerini açıklar.

Fıkıh ilminin temeli Hz. Peygamber zamanında atılmıştır. O, İslam'ı bütün yönleriyle bizzat yaşayarak öğretmiş ve açıklamıştır. Kendisine sorulan sorulara vahyin ışığında cevaplar vermiş, ortaya çıkan sorunlara çözümler üretmiştir.

Peygamberimizden sonra İslam'ın hâkimiyet alanı genişledikçe farklı kültürlerle karşılaşmıştır. Bu durum beraberinde yeni meselelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sahabiler, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetini esas alarak bu meselelere İslami çözümler üretmişlerdir.

Sahabeden sonraki tâbiin neslinde fıkıh ilmi sistemleşmeye başlamış, bu dönemde fıkıh ve fıkıh usulüne dair önemli eserler yazılmıştır. Fıkıh ilmi zaman içerisinde gelişmiş, ayrı bir disiplin hâline gelmiştir. Fıkhi yaklaşımlardaki çeşitlilik, farklı fıkıh ekollerinin ve mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İslam Hukuku ve Mahiyeti

Hanefi mezhebinin öncüsü İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin (ö. 767) fıkıh ve fıkıh usulüne dair görüşleri, öğrencileri İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf tarafından derlenmiştir. Bu eserler fıkıh ilmine dair ilk ve önemli kaynak eserlerdir.

Şafii mezhebinin öncüsü İmam Şafii'nin (ö. 820) "er-Risale" adlı eseri özellikle fıkıh usulüne dair yazılmış önemli bir kaynaktır.

Osmanlı Dönemi'nde 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın (ö. 1895) öncülüğünde hazırlanan "Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)" adlı eser, İslam hukukunun kanunlaştırılması çalışmalarına dair önemli bir eserdir.

Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî

Er-Risâle

(İslâm Hukukunun Kaynakları)

Çevirenler

Prof. Dr. Abdulkadir ŞENER

Prof. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN

2. İslam Hukukunun Temel İlkeleri

İslam hukuku temel ilkelerini Kur'an ayetlerinden ve Peygamberimizin söz, fiil ve uygulamalarından alır. Fıkıh âlimleri yeni hükümler koyarken bu ilkeler çerçevesinde hareket ederler. İslam hukuku incelendiğinde onun; tekliflerde kolaylık, helallerde genişlik, adalet, suçun şahsiliği, suç ve ceza dengesi, kamu yararının gözetilmesi gibi ilkeleri esas aldığı görülür.

Kolaylık

İslam hukukunda yükümlülükler kolaydır.

Genişlik

İslam hukukunda helaller geniş, haramlar sınırlıdır.

Adalet

İslam hukuku adaleti gözetir.

Şahsilik

İslam hukukunda suç şahsidir ve ceza sadece suçu işleyene verilir.

Denge

İslam hukukunda suçlar ve cezaları dengelidir.

Kamu yararı

İslam hukuku kamu (toplum) yararını gözetir.

2.1. Tekliflerde Kolaylık

“Allah (cc) insana kaldıramayacağı yük yüklemeyiz.” sözünden ne anlıyorsunuz?

Teklif kelimesi, “yükümlülük” anlamına gelir. Yüce Allah’ın insanı kullukla vazifelendirmesi, emir ve yasaklarına uymakla yükümlü kılması ve yapıp ettiklerinden sorumlu tutması teklif kavramıyla ifade edilir. **Mükellef** ise dinî ve hukuki olarak yükümlü kılınan, sorumlu tutulan kişidir.⁶ İslam’a göre akıllı ve bülûğ çağına gelmiş her Müslüman, dinin emir ve yasaklarına uymak, haram ve helallerine göre yaşamak, haklara riayet etmek, ibadetlerini yerine getirmekle mükelleftir.

İslam kolaylık dinidir. Yüce Allah’ın insana yüklediği vazifeler, yapmasını istediği ibadetler ve ondan beklediği ahlaki davranışlar insan fıtratına uygun, anlaması ve yapması kolay yükümlülüklerdir. Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de **“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararındır...”**⁷ buyurur. Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere İslam’ın insanı uymakla yükümlü tuttuğu emir ve yasaklar, hukuki kurallar ve yerine getirmekle mükellef kıldığı ibadetler insanın gücü nispetindedir.

“Şüphesiz Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir. Dikkat edin, Allah uyulması gereken sorumlulukları belirlemiş, kanunlarını tek tek açıklamış, hadleri ve sınırları tayin etmiş, helal ve haram olanları belirleyerek dini ortaya koymuştur. O, dini kolay, müsahahalı ve genişliklerle dolu bir din olarak vazetmiş; onu asla daraltmamıştır.”

“Din kolaylıktır. Bir kişi takatinin üstünde ibadete kalkışırsa din karşısında âciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun ve (salih amellerden alacağınız mükâfattan ötürü) sevinin...”

Dinî yükümlülükler bazı özel durum ve şartlarda daha da kolaylaştırılmıştır. Hastalık nedeniyle farz olan ramazan orucunu tutamayanların daha sonra kaza edebilmesi, yaşlılık ve iyileşmeyen hastalık nedeniyle oruç tutamayanların bunun yerine fidye verebilmesi, yolculuk esnasında farz namazların rekât sayısının azaltılması ve orucun kazaya bırakılabilmesi, su bulunmadığı zaman teyemmüm yapılması, abdest alırken mest ve sargı üzerine mesh edilebilmesi, zekât, hac ve kurban gibi ibadetler için yeterli ekonomik güce sahip olma şartı gibi pek çok uygulama İslam’ın kolaylaştırıcı bir din olması nedeniyle.

İslam’ın kolaylaştırıcı özelliği İslam hukukuna da yansımıştır. İslam hukukunda amaç; insanların ve toplumların hayatlarını zorlaştırmak değil, hukuki ihtiyaçlarına hızlı ve adil çözümler sunmaktır. Bunu yaparken bireylerin hakları yanında toplumsal huzur ve yarar da gözetilir. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklar çözümlenirken kardeşlik, karşılıklı rıza ve ihsan anlayışıyla hareket edilir.

“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın! Müjdeleyin, nefret ettirmeyin!”

2.2. Helallerde Genişlik

“Helaller geniştir, her ihtiyacı karşılar; haramlara bulaşmaya gerek yoktur.” diyen bir kimse sizce ne anlatmak istiyordur?

Helal, yapılması dinimizce serbest; haram ise yapılması dinimizce yasak olan iş ve davranışlardır. Dinimizde helal ve haram koyma yetkisi Yüce Allah’a ve Resulü’ne aittir. Bu sebeple İslam fıkhında bütün helal ve haramlar, kaynağını öncelikle Kur’an-ı Kerim’de veya Peygamberimizin uygulamalarında bulmalıdır. Bu iki kaynaktan açıkça hüküm bulunmayan meselelerde fıkıh âlimleri kıyas yoluyla hüküm koyarlar. Bu kıyas ise Kur’an ve sünnetin temel yaklaşımına aykırı olamaz.

İslam fıkhında bir şeyin haram olduğu ayet, hadis veya fıkhi bir çıkarımla sabit olmadığı sürece o şey helal kabul edilir. Bu sebeple helallerin alanı oldukça geniş, haram kılınan şeyler ise sınırlıdır. Bu genişlik İslam’ın sağladığı bir kolaylıktır.

Kur’an-ı Kerim’de **“Ey İnsanlar! Yeryüzündeki temiz ve helal şeylerden yiyin, şeytana ayak uydurmayın. Zira o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**⁸ buyrulur. Müslümanlar, helal ve temiz yiyeceklere yönlendirilir. Diğer bir ayette ise **“Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı...”**⁹ buyrulur ve yenmesi haram olan şeyler açıklanır. Aynı ayetin devamında **“... Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur...”**¹⁰ buyrulur. Helal bir yiyeceğin bulunmaması ve bu

sebeple ölüm tehlikesinin ortaya çıkması gibi zaruret hâllerinde yasak esnetilir. Bu örnek; İslam’ın helalleri geniş tuttuğunun, haramları özel hükümlerle sınırlandırdığının ve bazı zaruret hâllerinde haramları geçici de olsa mübah kıldığının bir göstergesidir.

Dinimiz yeme-içme, giyim-kuşam, oyun ve eğlence konularında da temel ilkeler koyar. Bu ilkelere ters düşmemek şartıyla insanların örf, âdet, kültür, gelenek ve göreneklerinden getirdikleri çeşitliliğe müdahale etmez. Bu sebeple haram kılınanlar dışında israfı da kaçmamak kaydıyla yemek, içmek, giyinmek, oyun ve eğlence tertipleme dinen caizdir. Müslümanlar bu konularda haram ve helal dengesini gözetirken edep kurallarına uyma, ahlaki sınırların dışına çıkmama ölçüsüne de uyarlar.

“Zaruretlere memnu olan şeyleri mübah kılar.” (Yasak olan şeyler zorunlu durumlarda serbest olur.)

HELAL	HARAM
Alışveriş, ticaret ve zenginlik	Faiz, haksız kazanç, hırsızlık vb.
Mülk edinmek	Gasp
Yemek-içmek	Domuz eti, leş, kan, alkollü içecekler vb.
Nikâh	Zina
Yarışmak ve ödül kazanmak	Kumar, şans oyunları vb.
Eğlenmek	Eğlenirken haram fiiller işlemek

2.3. Adaletin Gözetilmesi

“İlahi adalet” tabirinden ne anlıyorsunuz?

Adalet; “eşitlik, denklik, dengeli olmak, hak sahiplerine haklarını vermek, hakka ve hukuka uygun olmak” gibi anlamlara gelir.¹¹ Adil; adaletli olan, adaletle hükmeden demektir. Adaletin zıddı zulüm, insafsızlık ve haksızlıktır.

İslam’ın emrettiği temel ahlaki erdemlerden biri olan adalet, aynı zamanda İslam hukukunun da temel ilkelerindedir. Yüce Allah adaleti emreder, zulmün her türüsünü de yasaklar. Bu husus Kur’an-ı Kerim’de açıkça vurgulanır: **“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar...”**¹²

“el-Adl” Yüce Allah’ın isimlerinden olup “mutlak adalet sahibi, adaletle hükmeden, kimseye haksızlık yapmayan ve zulmetmeyen” gibi anlamlara gelir.

“Sizden öncekiler ancak aralarında soylu biri hırsızlık ettiğinde onu bırakıvermeleri, zayıf biri hırsızlık ettiğinde ise ona had cezası uygulamaları sebebiyle helak olmuştur. Allah’a yemin olsun ki Muhammed’in kızı Fatıma hırsızlık etse muhakkak onu da cezalandırırdım.”

Hukuk sisteminin otoritesini ve yürütme gücünü temsil eden devlet kurumunun, onu temsil eden yöneticilerin, yargı kurumlarında görev yapanların, işverenlerin ve aile bireylerinin adil olmaları son derece önemlidir. Sevgili Peygamberimiz bir hadisinde adaletle davrananları şöyle müjdelemiştir: *“Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere karşı adaletli davrananlar; Allah katında, Rahman’ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklardır.”*¹³

İslam hukuku adalet ve hakkaniyet üzere hareket eder. Yüce Allah’ın belirlediği hakların hak sahiplerine verilmesi, kanunların herkese eşit şekilde uygulanması, herkese tarafsız bir savunma ve yargılanma hakkı tanınması, hukukun hiç kimsenin ve hiçbir zümrenin çıkarları doğrultusunda kullanılmaması, kimsenin kayırılmaması gibi hususlar adil bir hukuk sisteminin vazgeçilmez gerekleridir.

Adaleti sarsan olumsuz davranışlardan biri yalancı şahitliktir. İslam hukukunda kişinin kendisinin ve yakınlarının zararına bile olsa dosdoğru bir şekilde şahitlik etmeleri şu ayetle emredilir: **“Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. Haklarında şahitlik ettikleriniz zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın. Şahitliği eğer, büker (doğru şahitlik etmez) yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”**¹⁴ Sevgili Peygamberimiz de *“Her kim Allah’ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmasını engellemek için aracı olursa Allah’a karşı gelmiş olur.”*

*Her kim haksız bir davayı bile bile savunmaya kalkarsa bu davasından dönünceye kadar Allah’ın gazabı, öfkesi onun üzerine olur...”*¹⁵ buyurarak adaletin tecellisine engel olmanın ve haksızlıkta ısrar etmenin ağır sonuçlarını açıklamıştır.

Adaletin gecikmeden yerini bulması gerekir. Yargı sürecinin sonunda doğru bir karar ortaya çıksa bile geç gelen adalet kusurlu olacaktır. Bu nedenle İslam hukukunda yargılamanın hızlı bir şekilde neticeye bağlanması önemli bir ilkedir. Müslümanlar, kul hakkına girmenin hem dünyada hem ahirette bir karşılığının olduğunu bilmeli; adaletin hızlı ve doğru bir şekilde tecelli etmesine yardımcı olmalıdır.

2.4. Suçun Şahsiliği

“Ceza sadece suçu işleyene verilir.” ifadesinden ne anlıyorsunuz?

Suç, yasalar tarafından yasaklanan ve yapılması hâlinde cezayı gerektiren hukuka aykırı fiiller olarak tanımlanır.¹⁶ İslam hukukunda suçlar ve bunların cezalarıyla ilgili hükümler ukubat başlığı altında ele alınır. Suçlar had, kısas ve tazir cezası gerektiren suçlar olarak gruplandırılır.

Yüce Allah’ın helaller ve haramlar olarak belirlediği sınırlara hudud, Allah’ın (cc) koyduğu sınırları aşmak suretiyle işlenen suçlara ve bunlara verilen cezalara ise **had** denir.¹⁷ Hadler, Kur’an ve sünnette açık bir şekilde yasaklanan fiilleri kapsar ve işlenmesi durumunda bunlara Kur’an ve sünnette belirlenen cezalar uygulanır.

İslam hukukunda işlenen suç şahsidir. Suçun cezası, o suçu işleyene verilir. Bir kimsenin suçu ya da kabahati nedeniyle o kişinin yakınları kınanmaz ve yaptırıma tabi tutulmaz. Bu konuda Yüce Allah, “**Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez.**”¹⁸ buyurur. Peygamberimiz de “... Bilesiniz ki kişi ancak kendi suçundan dolayı cezalandırılır. Baba evladının suçundan, evlat da babasının suçundan dolayı cezalandırılmaz.”¹⁹ buyurarak suçun şahsiliği ilkesini vurgulamıştır.

Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de “**Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.**”²⁰ buyurarak insanın yaptığı iyiliklerin ve kötülüklerin yine kendisine döneceğini haber verir. Bununla birlikte iyi bir çığır açanlar o iyilik devam ettiği sürece sevap kazanmaya, kötü bir çığır açanlar ise o kötülük yapıldığı sürece günaha girmeye devam ederler. Bu nedenle bir Müslüman, işlediği suçun sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu suçun veya günahın kimleri ne şekilde etkileyeceğini, nasıl bir kötülüğe ve zulme yol açacağını düşünerek hareket etmelidir.

Meşru müdafaa, bir kimsenin haksız bir saldırıyı kendisinden uzaklaştırmak amacıyla karşılık vermesi ve bunu uzaklaştıracak ölçü ve oranda kuvvet kullanarak bir hakkı korumasıdır. Meşru müdafaa, hukukun kişiye tanıdığı bir haktır. Kişi bu hakkı, haddi aşmamak şartıyla yerinde kullanabilir.

2.5. Suç ve Ceza Arasında Denge

Sizce suç ve cezası arasında nasıl bir denge olmalıdır?

Ceza kelimesi, “bir şeyin bedeli ve karşılığı” anlamına gelir. Hukuki bir terim olarak ceza, suç teşkil eden fiil ve davranışlara verilen maddi ve manevi yaptırımlar olarak tanımlanır.²¹ Suç sayılan fiiller ve bunların cezaları yasalar tarafından belirlenir.

Emir bilmaruf nehiy anilmünker (iyiliği emretmek, kötülüğü engellemek) ilkesi gereği İslam; suçu engellemek, suç işlemekten caydırmak, suçluyu ıslah etmek, insanları can, mal, akıl, din ve nesil açısından koruma altına almak, adaleti tesis etmek, bireysel ve toplumsal huzuru sağlamak için çeşitli tedbirler almıştır. Çünkü İslam’ın öncelikli hedefi suçun nedenlerini ortadan kaldırmak ve işlenmesini engellemektir.

İslam hukukunun temel ilkelerinden biri de suç ve ceza arasında adaleti sağlayan bir dengenin bulunmasıdır. Ağır bir suça hafif, hafif bir suça ağır bir ceza verilmesi adaletli olmaz. Suça uygulanan ceza, suça uygun ve denk olmalıdır. Ceza belirlenirken suçun kim tarafından hangi şartlarda işlendiği, suçu oluşturan unsurların neler olduğu, olayda meşru müdafaa olup olmadığı, suçun meydana getirdiği zararın niteliği ve topluma etkisi, suçun kasıtlı mı yoksa dikkatsizlik ve hatayla mı işlendiği gibi konular da önemlidir. Yargılama sürecinde tüm bu hususlar titizlikle incelenmeli ve ceza buna göre belirlenmelidir.

Kur’an-ı Kerim’de “**Cezalandırmak isterseniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın fakat sabır gösterirseniz bilin ki sabırlı davrananlar için bu muhakkak daha hayırlıdır.**”²² buyrulurken suç ile cezanın birbirine denk olması gerektiği beyan edilir. Peygamber Efendimiz de suç ve ceza dengesine çok dikkat etmiş, adaleti tesis ederken gayet titiz davranmıştır. Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözerken iki tarafın rızasını arayıp tarafları

- Hangi fiillerin suç sayıldığı ve bunların cezalarının ne olduğu kanunlarda açıkça belirtilmelidir.
- Suçu cezalandırma yetkisi devlete aittir.
- Suç ve cezanın birbirine denk olması esastır.
- Cezalar şahsidir, sadece suç işleyene uygulanır.
- Cezalar herkese eşit olarak uygulanır.
- Şüphe ve tereddüt sanık lehine değerlendirilir.

2.6. Kamu Yararının Gözetilmesi

“Kamu hizmeti, kamuyu zarara uğratmak, kamu vicdanı, kamuoyu” gibi ifadelerden ne anlıyorsunuz?

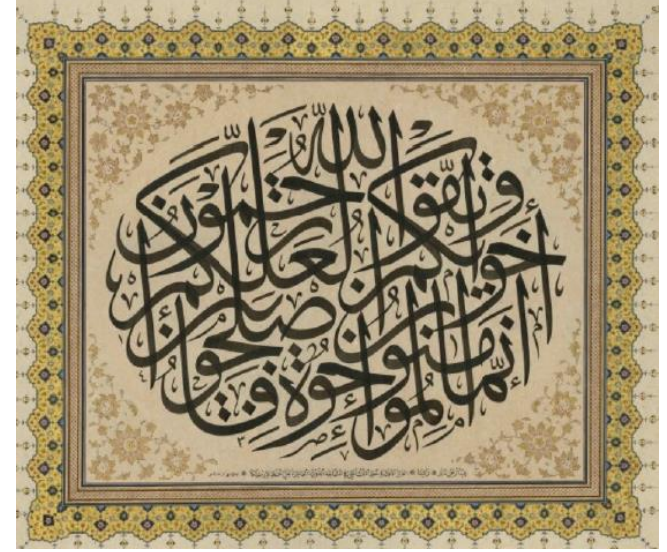
Kamu kelimesi; “bir ülkedeki halkın bütünü, halk ve toplum” gibi anlamlara gelir. Halk hizmeti gören devlet organları da kamu olarak isimlendirilir.²⁴ Kamu yararı, toplumda yaşayan herkesin ortak faydasını ifade eden bir kavramdır. Hukukta toplumsal düzeni sağlamak amaçlandığı için bireysel haklarla toplumun genel yararı birlikte değerlendirilir ve aradaki denge gözetilir.

İslam; kardeşliğe, millet ve ümmet olma şuuruna büyük önem verir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **“Müminler ancak kardeştir...”**²⁵ buyurarak müminlerin kardeş olduğunu ilan eder. Peygamberimiz de *“Müminler; birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir*

*bedene benzer.”*²⁶ buyurarak İslam kardeşliğinin mahiyetini açıklamıştır. Müslümanların istişare (danışma) ile iş yapması, bir hüküm belirlenirken icmanın hukuki bir kaynak kabul edilmesi gibi hususlar; İslam'ın toplumsal birlik ve beraberliğe verdiği önemle ilgilidir.

İslam'ın birlik ve kardeşlik şuru İslam hukukunun temel ilkelerine de yansımıştır. İslam hukuku hüküm, düzenleme ve uygulamalarında toplumdaki herkesin ortak yararını gözetir. Tüm toplum için fayda sağlayan iyi ve hayırlı işler maslahat kavramıyla ifade edilir. Maslahat, kamu yararı olarak da tanımlanır; toplumdaki herkesin canını, malını, aklını, dinini ve neslini korumaya yönelik tüm düzenleme ve tedbirler bu esasa dayandırılır. Zararı engellemek ve faydalı olanı yapmak anlamında maslahat, tüm toplumu ilgilendiren konularda temel bir ilke olarak belirlenir.

Toplumsal yarar gözetilirken bireylerin hakkına girmemek bir diğer önemli husustur. Kamu yararı için okul, hastane, yol, köprü gibi hizmetler yapılırken kişilerin haklarına riayet etmek; o hakkın bedelini ödemek veya bir hak kaybı meydana gelmişse zararı karşılamak İslam adaletinin gereğidir.

“Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”

“Peygamber Efendimiz, Medine'ye hicret ettiğiinde bir mescit inşa etmek istedi. Belirlenen arsa Süheyl ve Sehl adlı iki yetim çocuğa aitti. Resulullah, 'İnşallah burası bizim konaklayacağımız yerdir.' buyurduktan sonra bu iki genci davet edip orayı mescit yapmak üzere onlardan satın almak istedi. Yetim olan bu iki genç ise satmak yerine burayı Resulullah'a hibe etmek istediler. Fakat Allah Resulü, çocukların bu hibesini kabul etmedi. Belirlenen bir bedel karşılığında arsayı satın aldı ve Mescid-i Nebi'yi bu arsa üzerine bina etti.”

3. İslam Hukukunun Kaynakları

Bir konuda İslam'ın hükmünü öğrenmek istediğinizde öncelikle hangi kaynaklara bakmanız gerekir?

Dinî hükümlerin kaynaklarına **edilleişeriye** (dinî deliller) denir.²⁷ İslam dininin asli kaynakları, Yüce Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) sünnetidir. Bütün İslami ilimler yöntem, ilke, hüküm ve delillerini bu iki kaynağa dayandırır. Fıkıh ilminin ve dolayısıyla İslam hukukunun asli kaynakları da Kur'an ve sünnettir. Bunlara ek olarak

kıyas ve icma da İslam hukukuna kaynaklık teşkil eder. Bu dört temel kaynak, edilleierbaa (dört delil) olarak da isimlendirilir.

Dinin kaynaklarına dayanmayan hiçbir hüküm

İslami değildir. Bu nedenle İslam âlimleri yeni bir hüküm verirken delillerini bu kaynaklara dayandırır. Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'e (sav) vahiy yoluyla indirdiği son ilahi kitaptır. Allah'ın (cc) kelimini içeren ayet ve surelerden oluşur. İslam'ın inanç,

ibadet, ahlak ve hukuka dair bütün hükümlerinin kaynağı Kur'an'dır. Yüce Allah kâinatı belirli yasalara göre yaratan, kullarını en iyi bilen ve onlar için helal ve haramları belirleyen tek ilahtır. Hüküm O'nundur ve mutlak kanun koyucu O'dur.

Sünnet; Peygamberimizin sözlerini, fiillerini ve onay verdiği şeyleri ifade eder. Sevgili Peygamberimiz; İslam'ı

en iyi bilen, en güzel açıklayan ve en doğru yaşayanıdır. Bu sebeple onun sünneti, tüm Müslümanlar için bağlayıcıdır ve İslam hukukunun da temel kaynaklarındanıdır.²⁸ Peygamberimizin dinî hükümleri açıklama ve öğretmesinin yanında hüküm koyma, helal ve haram kılma yetkisi de vardır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de "... Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının..." ayetiyle beyan edilir. "Size ne emrettiysem onu yapınız, size neyi yasakladıysam ondan sakınıınız."

İcma, dinî hükümlerin bir diğer kaynağıdır. Kelime olarak "bir araya getirmek, toplamak, ittifak, fikir birliği, ortak karar vermek" gibi anlamlara gelen icma;³⁰ İslam âlimlerinin bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği sağlamalarını ve Müslümanların benimsedikleri ortak görüşü ifade eder. Bu ortak görüş, Kur'an'a ve sünnete ters olmayıp bilakis bunların belirlediği hükümlerden hareketle ortaya çıkmış bir durumdur. İcma, aynı zamanda dinî hayatın Müslümanlar arasındaki ortak uygulama biçimini temsil eder. Buna göre icma; Kur'an ve sünnetin anlaşılıp yaşanmasında Müslümanlar arasındaki birliğin, beraberliğin ve uyumun ifadesidir. Yüce Allah'ın Müslümanlara hitaben "**Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz...**"³¹ buyurması ve Peygamberimizin "*Ümmetim asla dalalette birleşmez. Bundan dolayı (Müslümanlar arasında) ihtilaf gördüğünüzde çoğunluğa uyun.*"³² hadisi fikir ve hareket birliğinin önemini anlatmaktadır.

Dinî delillerin bir diğeri kıyastır. Kıyas sözlükte "ölçmek, eşitlemek, mukayese etmek ve karşılaştırmak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özellik ve benzerliğe dayanarak Kur'an-ı Kerim veya sünnette hüküm belirtilen bir meseleye göre belirlemektir.³³ İslam âlimleri ortaya çıkan yeni sorunlar karşısında Kur'an ve sünnetteki örneklerle bakarak yeni hüküm belirlemişlerdir.

"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." (Maide 5/90) ayetiyle "hamr" yani şarap Müslümanlara yasaklanmıştır. İslam âlimleri bu ayette şarabın yasaklanmasının sarhoşluk vermesi ve akli devre dışı bırakması sebebiyle olduğunu belirlemişler ve buna binaen bütün sarhoşluk verici ve akli örtücü içki vb. şeylerin haram olduğu neticesine ulaşmışlardır.

4. Hukuk ile Ahlak İlişkisi

Toplumun huzur ve düzeninin sağlanmasında ahlakın önemi sizce nedir?

“Yaratılış, huy, mizaç ve karakter” gibi anlamlara gelen **ahlak** kelimesi; insanın kişilik özelliklerini ve sahip olduğu huyları ifade eden bir kavramdır.³⁴ İnsanın ahlaki yapısı o insanın duygu, düşünce ve fiillerini şekillendiren ve hayatına yön veren önemli bir unsurdur. İnsan sahip olduğu ahlaki yapıya göre hareket eder. Bir davranışın iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olup olmadığını kendi ahlaki değerlerine göre belirler. Bu değerler aynı zamanda hukukun oluşmasında ve kuralların belirlenmesinde en temel etkenlerdendir.

Hukuk, yaptırım gücü olan bir sistemdir. Kurallara ve yasalara uymayanlara çeşitli cezalar verir, müeyyideler uygular. Toplumsal düzeni kişilere göre değil, adaletin gerçekleşmesi ilkesine göre kurar. Ahlaki olgunluğa erişen, görev ve sorumluluklarının farkında olan insanlar toplumsal huzura katkı sağlar. Onlar ceza korkusuyla değil, adaletin ve iyiliğin gerçekleşmesi isteğiyle hareket ederler. Bunun dışında kalanlar için ise kanunların verdiği cezalar caydırıcı olur.

Ahlakın yaptırım gücü ise vicdan kavramıyla açıklanır. Kişinin yaptığı bir haksızlığın farkına varması, bundan dolayı pişmanlık ve üzüntü duyması içsel bir yaptırım gücüdür.

Hukuk, birlikteliği ve adaleti sağlama gayesi açısından toplumsal bir gerekliliktir. Ahlak ise kişinin öz denetim sahibi olarak erdemli bir hayat sürmesi ve toplumsal huzura katkı sağlaması açısından bir gerekliliktir. Bu açılarından hukuk ve ahlak birbirini tamamlayan unsurlardır.

İslam hukuku ile İslam’ın Müslümanlara kazandırmaya çalıştığı ahlaki değerler bir bütündür. İslam hukukunun temel ilkesi ve amacı olan adalet, İslam ahlakının da temel erdemlerindedir. Hukukta herkesin hakkını tam olarak vermek anlamına gelen adalet; “ahlaki açıdan insanın aşırılıklardan uzak, dengeli bir karaktere sahip olması,

5. Muaz bin Cebel’in (ra) anlattığına göre Allah Resulü, onu Yemen’e vali olarak gönderirken aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir:

- Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?
- Allah’ın kitabına göre hüküm vereceğim.
- Allah’ın kitabında bir hüküm bulamazsan?
- Resulullah’ın sünneti ile karar vereceğim.
- Resulullah’ın sünnetinde de yoksa?
- Kendi görüşümle içtihat ederek bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Resulü’nün elçisini (Resulü’nün arzuladığı cevabı vermeye) muvaffak kılan Allah’a hamdolsun.” buyurmuştu. (Tirmizi, “Ahkâm”, 3)

Vabisa bin Ma’bed’in (ra) naklettiğine göre, Allah Resulü ona şöyle demiştir: “İyilik ve kötülüğün ne olduğunu sormaya mı geldin?”, “Evet” dedim. Hz. Peygamber, parmaklarını birleştirip göğsüne vurarak üç defa “Kendine danış, kalbine danış ey Vabisa!” buyurdu ve devam etti: “İyilik, gönlü huzura kavuşturan ve içe sinen şeydir. Kötülük ise insanlar sana fetva verseler (onaylasalar) bile, gönlünü huzursuz eden ve içinde bir kuşku bırakan şeydir.”